

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานหรือแบบผสมบูรณา เป็นกลวิธีพัฒนาที่รัฐบาลปัจจุบันกำลังดำเนินการอยู่ ซึ่งหมายความว่า การพัฒนาจะต้องครอบคลุมปัจจัยต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีโดยทั่วถึงและในเวลาที่เหมาะสม เช่น การพัฒนานั้นควรจะมีการผสมผสานอย่างแน่นแฟ้นทั้งด้านบุคคล ระบบบริหาร สุขภาพอนามัย สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น และเน้นการให้ทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก ดังนั้นการพัฒนาคานสาธารณสุขจึงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชนบทแบบผสมบูรณา โดยมีเป้าหมายหลักอยู่ที่ความมีพลานามัยดีของประชาชน และการมีชุมชนที่สะอาดถูกสุขลักษณะ ไม่เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคและหมักหมมสุขภาพอนามัยของผู้อยู่อาศัย การส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพอนามัยที่ดียิ่งขึ้นจึงเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้เพราะประชาชนเป็นขุมพลังของชาติ เศรษฐกิจของประเทศจะดีหรือไม่ดีนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติแต่เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสุขสมบูรณ์ของพลเมืองในประเทศอีกด้วย แรงงานที่เกิดจากคนสามารถก่อให้เกิดทรัพยากรอย่างอื่นได้อีกมากมาย การส่งเสริมความรู้ความเข้าใจที่จะรักษาสุขภาพอนามัยและปรับปรุงภาวะความเป็นอยู่ของตนเองจึงเป็นจุดมุ่งหมายพื้นฐานในการพัฒนาชนบท เพื่อช่วยให้ประชาชนมีพฤติกรรมอนามัยที่ถูกต้อง มีสุขภาพดี มีพลังในการประกอบอาชีพและสามารถยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น อันจะมีผลกระทบต่อการปรับปรุง

จรรยา สุภาพ, บรรณาธิการ, การพัฒนาประเทศ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๓๐๑, (เอกสารวิชาการจัดพิมพ์เพื่อเป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบรอบ ๓๐ ปี คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

สภาพความเป็นอยู่ต่างอื่น ๆ ทั่วไป และการส่งเสริมมันควรรจะกระทำกับประชาชนทุกกลุ่มอายุ^๑

แต่ในปัจจุบันประชากรประมาณร้อยละ ๘๐ ของประเทศไทยที่มีภูมิลำเนาและดำเนินชีวิต
อยู่ตามท้องดินต่าง ๆ ในชนบทอย่างยากจนหรือมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำมักจะขาดความรู้ความเข้าใจ
ความสนใจเรื่องวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ไม่ค่อยคำนึงถึงสุขภาพอนามัยของตนเองมากนัก
อาหารการกินก็ไม่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ เต็มไปด้วยสิ่งขุ่นหมองและที่อยู่อาศัยไม่ได้รับการเอาใจ
ใส่ในเรื่องความสะอาด มักทิ้งเศษขยะในที่ทางเปล่า ส่วนมูลของสัตว์เลี้ยงเช่น วัว ควาย ที่นิยม
เลี้ยงไว้ใกล้บ้านมักจะส่งกลิ่นเหม็นและเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค พวกเขามักจะไม่สามารถเชื่อมโยง
ระหว่างอาหาร บ้านเรือนที่ไม่ถูกสุขลักษณะกับโรคร้ายไข้เจ็บไข้ จึงทำให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บอยู่เสมอ
โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคทางเดินอาหาร อันได้แก่โรคท้องร่วง อหิวาต์ บิด พยาธิลำไส้ ไช้รากสาค
น้อย โรคอาหารเป็นพิษ โรคตับอักเสบ โรคโปลิโอ หรือโรคไขสันหลังอักเสบ ซึ่งทำให้คนไทยใน
ชนบทเจ็บและตายเป็นจำนวนมากที่สุด ดังเช่นที่นายแพทย์มะลิ ไทยเหนือได้กล่าวถึงปัญหาอนามัยชนบท
ของไทยไว้ว่า ส่วนมากชาวชนบทไม่มีสวนไม้ มักจะถ่ายอุจจาระตามป่าหรือทุ่ง นอกจากนั้นยังขาดน้ำ
สะอาดสำหรับใช้ดื่มหรือใช้สอย ท้องที่บางแห่งกันคาน้ำ ชาวชนบทต้องเดินไปตักน้ำจากบ่อเป็นระยะ
ทางถึง ๔-๕ กิโลเมตรก็มี การบริโภคน้ำสกปรกทำให้ชาวชนบทป่วยเป็นโรคต่าง ๆ เป็นอันมาก
และการถ่ายอุจจาระเรี่ยราดทำให้โรคทางเดินอาหารและโรคพยาธิลำไส้ติดต่อแพร่หลาย ปัญหา
ดังกล่าวนี้เกิดจากการที่ประชาชนขาดความรู้ระดับระวางในเรื่องอนามัยส่วนบุคคลและการสุขาภิบาล
ไม่^๒

นิพนธ์ กินวางศ์ และ เอนกกุล กรี่แสง ได้อธิบายพฤติกรรมบางอย่างที่ปฏิบัติกันด้วยความ
เคยชินทั่วไปในชนบทไทยซึ่งขัดต่อหลักสุขภาพอนามัยไว้ดังนี้

^๑ทัศนีย์ อินทรสุขศรี, "ความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของนักเรียน
ระดับประถมศึกษาตอนต้น จังหวัดนครราชสีมา", วารสารสุขศึกษา ๓ (มกราคม- มีนาคม ๒๕๒๓) :
๖๑- ๖๒.

^๒มะลิ ไทยเหนือ, "ปัญหาอนามัยชนบทของไทย," จุลสารวิจัยสังคมศาสตร์ (๒๕
พฤษภาคม ๒๕๐๓) : ๓๘.

ลักษณะของพฤติกรรม	สาเหตุ	ผลที่กระทบกระเทือนในสถานสุภาพอนามัย
๑. ชอบเลี้ยงสัตว์ ไว้โตขุนบาน	ป้องกันการใช้	ทำให้ท้องสูดอากาศไม่บริสุทธิ์ เป็นโรคทางการหายใจ เช่น โรคปอด
๒. ชอบกินน้ำบอ โดยไม่ต้มให้สุกเสียก่อน	น้ำบอสด	อาจเป็นนิ่วหรือโรคท้องเดิน
๓. ไม่ชอบถ่ายในส้วม ชอบไปถ่ายตามทุ่งนา	ประเพณีปฏิบัติ	เป็นช่องทางทำให้เกิดโรคระบาด ไม่สะดวกและทำให้สกปรกได้ง่าย

แม้ว่ารัฐบาลจะโคพยายามใช้วิธีการและหลักการต่าง ๆ ในอันที่จะพัฒนาและส่งเสริมสุขภาพอนามัยของคนไทยในเรื่องนี้ เช่น การจัดให้น้ำดื่ม น้ำใช้ที่ถูกสุขลักษณะ การแก้ปัญหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาล อาหาร ฯลฯ แต่ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อาศัยอยู่ในชนบทที่ห่างไกลก็ยังไม่ได้รับบริการด้านสาธารณสุขที่เพียงพอ ทั้งนี้เนื่องจากการกระจายตัวของแพทย์และสถานพยาบาลยังอยู่ในวงจำกัด กล่าวคือ นอกเขตอำเภอเมืองของแต่ละจังหวัดแพทย์ ๑ คน จะต้องรับผิดชอบคนไข้โดยเฉลี่ย ๑๕๐,๐๐๐ คน^๒ จากสถิติของกระทรวงสาธารณสุขเมื่อสิ้นปี พ.ศ. ๒๕๒๑ นั้นปรากฏว่าโรงพยาบาลระดับอำเภอทั่วประเทศมีเพียง ๓๑๗ แห่งคิดเป็นร้อยละ ๕๓.๔ ของจำนวนอำเภอทั้งหมดในขณะที่สถานอนามัย ซึ่งกำหนดให้มีทุกตำบลหรืออำเภอ หรือกิ่งอำเภอที่ยังไม่มีโรงพยาบาลนั้นมีเพียง ๓,๕๘๕ แห่งหรือร้อยละ ๖๐.๒ ของเป้าหมาย ๕,๘๖๒ แห่ง ส่วนสำนักงานควบคุมโรคของรัฐบาล ซึ่งควรมีในทุกตำบล คือ ๕,๖๐๒ แห่ง ก็มีเพียง ๑,๖๘๖ แห่งหรือร้อยละ ๒๙.๔ เท่านั้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าบริการสาธารณสุขของรัฐที่มีอยู่สามารถให้บริการถึงมือประชาชนได้เพียง

นิพนธ์ กินาวงศ์ และเอนกกุล กรีนแสง, "จิตวิทยาและหลักจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับอนามัยชนบท", วารสารกองสุขาภิบาล ๓ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๑๔) : ๘๕.

^๒ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์, ประภาเพ็ญ สุวรรณ และณรงค์ เทียนแสง, ประชากรศึกษา (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๖๖), หน้า ๖๖๔.

ประมาณร้อยละ ๑๕ เท่านั้น^๑ นอกจากนั้นการติดต่อกับสื่อสารทางกันสาธารณสุขระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชนในระดับตำบลและหมู่บ้านก็ยังมีช่องว่างอยู่มาก โดยเฉพาะในตำบลหรือหมู่บ้านที่ไม่มีสถานบริการสาธารณสุขตั้งอยู่ Clark B. Cunningham ได้ทำการศึกษาที่ตำบลวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก พบว่าชาวชนบทมีความรู้สึกไม่เชื่อหมอแผนใหม่และไม่เห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากสถานอนามัย ซึ่งทำให้ยากแก่การที่จะพัฒนาสาธารณสุขของประชาชนในชนบท^๒

อนึ่งการพัฒนาสาธารณสุขหากจะอาศัยหน่วยงานของรัฐบาลหน่วยอื่น ๆ หรือองค์การสถาบันเอกชนช่วยสนับสนุน เช่น กรมพัฒนาชุมชน ซึ่งทำหน้าที่พัฒนาชนบทโดยตรงก็พบว่าไม่สามารถสนองตอบความต้องการและให้บริการแก่ประชาชนได้ทันทางที่ เนื่องจากขาดคนและงบประมาณ^๓ รวมทั้งโครงสร้างการปกครองและการพัฒนาในระดับหมู่บ้านยังไม่ได้จัดระเบียบอย่างใดสักส่วนตามขีดความสามารถของประชาชน งานพัฒนาส่วนใหญ่มอบให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบ ในขณะที่ผู้ใหญ่บ้านยังมีงานด้านปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้านและตำบล^๔ ซึ่งทำให้ไม่สามารถดำเนินการพัฒนาในถิ่นอื่น ๆ ได้เต็มที่นัก

ส่วนสื่อมวลชนนั้นก็มีมีส่วนช่วยเผยแพร่ข่าวสารทางกันสาธารณสุขมากนัก ทั้งนี้เพราะมีอุปสรรคและข้อจำกัดหลายประการกล่าวคือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์มีได้ส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชน ทั้ง ๆ ที่สื่อมวลชนบางประเภท เช่น วิทยุสามารถเข้าถึงประชาชนได้ทุกท้องถิ่น รายการส่วนใหญ่ที่จัดเพื่อการศึกษาไม่มีลักษณะไม่ชวนสนใจและไม่สามารถจัดให้ดีเท่าเทียม

^๑สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (กรุงเทพมหานคร : เรื่องร่างการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๒๐.

^๒John Bryant, Health and the Developing World (London : Cornell University Press,

^๓ไพรัตน์ เกษะรินทร์, การบริหารงานพัฒนาชนบท [ม.ป.ท.] ม.ป.ป. , หน้า ๒๒๕.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖.

กับรายการโฆษณาทางการค้า คนจึงสนใจน้อย^๑ เนื้อหาของสื่อมวลชนออกจะมุ่งตอบสนองความต้องการทางอารมณ์ยิ่งกว่าจะมุ่งตอบสนองความต้องการทางสติปัญญา ทั้งนี้สอดคล้องกับเจตนาในการบริโภคของประชาชน รวมทั้งสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมภายในสังคมด้วย^๒ และในสังคมชนบทไทยนั้นประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดการรับข่าวสารเป็นอย่างยิ่ง ภัยเหตุผลหลายประการ เช่น ไฟฟ้ายังไม่ทั่วถึง ประชาชนอ่านหนังสือไม่ออก มักจะใช้วิทยุเพื่อความบันเทิงมากกว่าเพื่อรับข่าวสาร ประชาชนไม่มีเงินเพียงพอที่จะซื้อเครื่องรับโทรทัศน์หรือหนังสือพิมพ์และเนื้อหาจากภาพยนตร์ที่นำมาฉายในหมู่บ้านในบางครั้งก็มักเป็นภาพยนตร์เรื่อง (Feature Film) มีโฆษณาจากทางราชการ^๓

อย่างไรก็ตามเพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลที่จะเร่งรัดขยายบริการสาธารณสุขให้ครอบคลุมประชากรอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในชนบทที่อยู่ห่างไกลและขาดแคลนบริการทางการแพทย์ โดยมุ่งให้สุขภาพอนามัยของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศที่อยู่ในชนบทดีขึ้น มีความสุขตามอัตภาพที่ควรจะเป็นและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นสุขตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละท้องถิ่นโดยทั่วกันภายในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ หรือภายใน ๒๐ ปีข้างหน้า กระทรวงสาธารณสุขในฐานะเป็นผู้ที่รับผิดชอบในด้านสุขภาพอนามัยโดยตรงได้วางมาตรการ ๓ อย่างเพื่อแก้ปัญหาสาธารณสุข ได้แก่ มาตรการทางกฎหมาย มาตรการทางการแพทย์และสาธารณสุข และมาตรการทางการศึกษา

^๑ สมศักดิ์ ศรีมาโนชน์, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน, เอกสารนิเทศการศึกษา, ฉบับที่ ๒๒๒ (กรุงเทพมหานคร : หน่วยงานนิเทศ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๓), หน้า ๗๕.

^๒ ชวลิต บุญลาดเกษณ, "สภาพปัจจุบันของสื่อมวลชนไทย", วารสารศาสตร์ ๒๕ ที่ระลึกในงานฉลอง ๒๕ ปีคณะวารสารศาสตร์และสื่อมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๕๘.

^๓ ประมะ สตะเวทิน, "หน่วยเคลื่อนที่ : รูปหนึ่งของการประชาสัมพันธ์ของรัฐบาลไทย", นิเทศสาร ๗ (กันยายน ๒๕๒๑) : ๗๕.

สำหรับมาตรการทางการศึกษานั้นการให้การศึกษาทางด้านสุขภาพอนามัยนั้นมีความสำคัญ เพราะเป็นรากฐานของการพัฒนาให้ประชาชนได้ตระหนักถึงปัญหาสุขภาพของตนเองและครอบครัว สามารถแก้ปัญหาและช่วยเหลือตนเองได้ ตลอดจนรู้จักและใช้ประโยชน์ของบริการที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ รวมมือกันแก้ไขปัญหาสาธารณสุขของท้องถิ่น เพราะการแก้ไขหาสาธารณสุขนั้นไม่สามารถกระทำไ้โดยภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะจัดบริการให้ดีที่สุดเพียงใดก็ตาม ถ้าขาดความร่วมมือจากประชาชนแล้ว การแก้ไขหาสาธารณสุขก็จะไม่บังเกิดผล ดังนั้นจึงต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความร่วมมือของชุมชน ซึ่งหมายถึงประชาชนทั่วไปต้องมีส่วนร่วมในการจัดและให้บริการเหล่านี้ อาทิเช่น โครงการจัดหาน้ำสะอาด การจัดให้มีสวนสาธารณะในครัวเรือน ชุมชน การจัดสร้างที่เก็บกักขยะมูลฝอยรวมของหมู่บ้าน ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขได้จัดทำให้โดยไม่มีคิดมูลค่า ส่วนการบำรุงรักษาและการดำเนินงานในหมู่บ้านจะอยู่ในความรับผิดชอบของประชาชนในชุมชนนั้น เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีกรให้การศึกษาทางสาธารณสุขคือการให้สุขศึกษา ซึ่งเป็นการให้ความรู้ ชี้แนะเหตุผลและผลให้ประชาชนเห็นด้วยและปฏิบัติตามโดยสมัครใจในอันที่จะส่งเสริมสุขภาพของตนเอง และการป้องกันโรคต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัวและรวมมือกันแก้ไขปัญหาสาธารณสุขของชุมชน โดยใช้วิธีการให้สุขศึกษาในโรงเรียน ในโรงพยาบาล ในชุมชนและย่านสี่มุมลชนต่าง ๆ แต่การให้การศึกษาเพื่อการพัฒนาทางด้านสาธารณสุขนั้นจะสำเร็จโดยผลดีและมีประสิทธิภาพหรือไม่ ย่อมต้องอาศัยความร่วมมือของทุกคนอย่างจริงจังทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชนทั่วไป จึงจะช่วยให้ความรู้ทางด้านสุขภาพอนามัยได้แพร่กระจายไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อพัฒนาการสถานภาพทางสุขภาพของประชาชนทั่วไปให้ดียิ่งขึ้นโดยทั่วกัน

ในแผนพัฒนาสาธารณสุขระยะที่ ๕ ของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้มีนโยบายที่จะใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ให้เข้ามามีบทบาทในการรณรงค์เผยแพร่ข่าวสารในรูปแบบการให้สุขศึกษา (Health Education) แก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สื่อประเภทอาสาสมัครสาธารณสุข และผู้สื่อข่าวสาธารณสุขในโครงการดังกล่าว โดยกล่าวว่าผู้ที่สมัครทำหน้าที่เป็นผู้สื่อข่าวสาธารณสุขอนามัยจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้:-

๑. จะต้องเป็นผู้ที่สนใจข่าวสาร แนวความคิด สาระความรู้และเปลี่ยนแปลงเข้าหาสิ่งใหม่ ๆ ในสังคม

๒. เป็นผู้ที่มีความคิด ขาวสาร ความรู้ที่คนได้รับไปเผยแพร่หรือเล่าให้ผู้อื่นได้รู้ด้วย

๓. เป็นผู้ที่มีสมาชิกในชุมชนให้ความเชื่อถือในสาระความรู้หรือข่าวสารที่นำไปบอก

๔. เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่ม ความคิดสร้างสรรค์ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

๕. เป็นบุคคลที่ขอความช่วยเหลือเพื่อนบ้าน หรือเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมสาธารณะสุขของชุมชน

อนึ่ง เพื่อเป็นการแก้ปัญหาสาธารณะซึ่งกลาวมานทำให้วิถีชีวิตก้าวครุในฐานะที่เป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่าในแต่ละท้องถิ่นน่าจะมีบทบาทเสริมในการพัฒนาสาธารณสุข ทั้งนี้เพราะ

๑. จากการสำรวจวิจัยพบว่าในชนบทไทยครอบครัวขนาดเล็กและกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ งานพัฒนาชุมชนจะเริ่มตนจากบุคคลเหล่านี้และแผ่ขยายกว้างออกไป เขาจะเป็นผู้เผยแพร่ความรู้ความคิดต่าง ๆ ที่เขาได้รับจากพัฒนากรหรือนักวิชาการ เช่น ข้าราชการไปยังชาวบ้าน ในบางเรื่องบางประการเขาจะเป็นครูสอนชาวบ้านในเรื่องเฉพาะอย่างที่เขามีความรู้ความชำนาญพิเศษด้วยการจัดกลุ่มหรือจัดแปลงสาธิตเป็นตัวอย่างแก่ชาวบ้าน เป็นต้น^๒

๒. ครูเป็นบุคคลที่คนไทยให้ความเคารพความนับถือและยกย่องให้เกียรติอย่างสูงส่ง^๓ ถือว่าเป็นผู้มีความรู้ทางด้านวิชาการของชุมชนในหมู่บ้านและให้ข่าวสารแก่ชาวบ้านทั่วไปได้ การรวมกลุ่มต่าง ๆ ครูมักจะมีส่วนรวมเป็นกรรมการอยู่ด้วยเสมอ อาทิเช่น สภาตำบล เป็นต้น ครูจึง

^๑ สุวิทย์ ยี่งวรพันธุ์, พัฒนาชนบทในประเทศไทย (ธนบุรี : สหประชาพานิชย์, ๒๕๐๕),

หน้า ๔.

^๒ สัตยา สัตยาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๓), หน้า ๒๐๓.

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, "บทบาทของครูในสังคมไทย", ใน ธงโคบายาน (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๓), หน้า ๑๖.

^๓ สัมศักดิ์ สรรพโกศลกุล, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน... หน้า ๒๖.

เป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องมากที่สุดในระดับหมู่บ้าน ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับนวัตกรรมจะเป็นที่ยอมรับและเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลมากในกระบวนการเผยแพร่ นวัตกรรม”

๓. ครูทั่วประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ทำการสอนในระดับประถมศึกษาที่มีเป็นจำนวนมากกว่าสามแสนคน^๒ เมื่อเปรียบเทียบกับเจ้าหน้าที่พัฒนาสาขาอื่น ๆ จะเห็นว่าเจ้าหน้าที่พัฒนาสาขาอื่นมีเพียง ๐.๔๓ คนในขณะที่จำนวนครูระดับประถมศึกษาที่มีถึง ๑๐๐ คน^๓

๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น หน่วยงานนิเทศ กรมการฝึกหัดครูได้เริ่มมีแนวความคิดที่จะนำครู ซึ่งเป็นบุคคลากรทางด้านการศึกษามารวมในงานพัฒนาชนบทบางแล้ว ดังเช่นที่สมศักดิ์ ศรีมานิชนัน โฉกกลาง วิจารณ์ว่าในการแก้ไขปัญหาสุขาพอนามัยนี้ ครูผู้ทำการสอนอยู่ในชุมชนจะร่วมมือกับแพทย์และอนามัยในการให้การศึกษเกี่ยวกับสุขาภิบาลอย่างง่าย ๆ เช่น น้ำดื่ม น้ำใช้ การรักษาความสะอาดของร่างกาย บ้านเรือนที่อยู่อาศัย อาหารการกิน ฯลฯ

๕. อันที่จริงบทบาทของครูที่พึงมีต่อชุมชนนั้น เป็นสิ่งที่ปฏิบัติกันมานานแล้ว แต่มิได้กำหนดขึ้นเป็นเกณฑ์ จึงเป็นการปฏิบัติที่เรียกว่าบทบาทของครูที่พึงมีต่อชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ ต่อมาในระยะหลังนี้ทางการได้เห็นความสำคัญในการที่จะนำทรัพยากรคนมาใช้ในการพัฒนาประเทศและได้

Damrong Thandee, The Role of Communication in Occupational Development of Rural Inhabitants : A Re-study of a Village in Thailand (Bangkok : Ramkhamhaeng University, 1978), p. 48.

^๒จิกรกร ตั้งเกษมสุข, "วิทยาลัยครู : สถาบันเพื่อพัฒนาชนบท" ครูปริทัศน์ ๖ (กรกฎาคม ๒๕๒๔) : ๒๐.

^๓นิโคลาส เบนเนท, "งานประถมศึกษาในท้องถิ่นเป็นการลงทุนอย่างไรเท่าไม่ถึงการณ์หรือไม่," ใน ประมวลบทความเกี่ยวกับการศึกษาในชนบท เอกสารนิเทศการศึกษา, ฉบับที่ ๑๓๔ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๖, หน้า ๒๕.

^๔สมศักดิ์ ศรีมานิชนัน, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน ..., หน้า ๔๖.

เล็งเห็นว่าครูคือทรัพยากรบุคคลที่สำคัญยิ่งในลัทธิที่นำมาใช้พัฒนาประเทศ ดังนั้นหากนำครูมาเป็น
สื่อในการพัฒนาดังกล่าวแล้ว ก็ย่อมจะสามารถลดช่องว่างระหว่างความเจริญในเมืองและชนบทได้
ตรงตามหลักพัฒนาชุมชนที่กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนต้องใช้องค์กรและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นอัน
คับแรกเป็นแกนนำในการพัฒนา

๖. ครูเป็นบุคคลที่อยู่ในสังคม หากจะนำมาช่วยในด้านการพัฒนาที่ต้องการก่อให้เกิด
ความเปลี่ยนแปลงย่อมจะไต่ผลดีกว่า บุคลากรพัฒนาที่มาจากสังคมภายนอก ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลง
ที่จะเกิดขึ้นนั้นถ้าหากเกิดขึ้นจากการริเริ่มของผู้นำภายในชุมชนเอง จะมีผลต่อการเรียนรู้มากกว่า
ที่เกิดขึ้นจากการริเริ่มของบุคคลภายนอก ผู้นำภายในชุมชนเองถ้าหากเป็นผู้ให้การศึกษา
สามารถเข้าใจความรู้สึก หัสนคติและนิสัยของบุคคลในชุมชนที่เขาอาศัยอยู่เป็นอย่างดี และอาจจะ
หาวิธีให้การศึกษาแก่ชุมชนได้ดีกว่า^๒

๗. หากพิจารณาคณะสมบัติของผู้สื่อข่าวสารอนามัยตามนโยบายในแผนพัฒนาสาธารณสุข
ของกระทรวงสาธารณสุขดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ภาวะความเป็นผู้นำท้องถิ่นชนบท (natural
local leaders) ของครูอาจจะทำให้ครูทำหน้าที่เป็นผู้สื่อข่าวสารสาธารณสุขและอาสาสมัคร
สาธารณสุข ซึ่งเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและประชาชนที่อยู่ห่างไกล โดยเผยแพร่
ความรู้ทางด้านอนามัยให้แก่ประชาชน เพื่อสนองนโยบายสาธารณสุขมูลฐานได้เป็นอย่างดี

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะศึกษาบทบาทของครูในปัจจุบันว่านอกเหนือจากบทบาทใน
การให้การศึกษาโดยตรงแก่เยาวชนในโรงเรียนแล้ว ครูยังมีแนวโน้มที่จะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน
บ้างหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของครูในการเผยแพร่ข่าวสาร เรื่องการรักษาความสะอาด
ซึ่งเป็นรากฐานแห่งสุขภาพอนามัยที่ดีและช่วยป้องกันโรคภัยไข้เจ็บได้ อันเป็นการแก้ปัญหาด้านสุขภาพ
ของชาวชนบทไทยตรงตามหลักการพัฒนาชุมชนและสอดคล้องกับเป้าหมายของแผนพัฒนาชนบทภาคจนฉบับ

คณะนิสิตปริญญาโท แผนกบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, บทบาทของ
โรงเรียนคอกหมูน, ๒๕๑๕, หน้า ๑๑.

^๒ อุณา นนทกุล, การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและการศึกษารูปนัย (กรุงเทพฯ: มานการ
ปริชาการพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๕๖.

ปัจจุบัน ซึ่งเรื่องนึ่งไม่มีผู้ใดศึกษามาก่อน โดยผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะบทบาทของรัฐในการเผยแพร่ข่าวสาร เรื่องการรักษาความสะอาดที่อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีเหตุผลสำคัญ ๕ ประการคือ

ประการแรก อำเภอโกรกพระเป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน ๒๑๖ อำเภอที่รัฐบาลกำหนดเป็นพื้นที่ชนบทยากจนที่จะต้องพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๙)^๑ ฉะนั้นการศึกษาเรื่องนี้จึงสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลและผลของการศึกษาอาจจะใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของอำเภอโกรกพระได้

ประการที่สอง อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์มีลักษณะหลายประการซึ่งน่าจะเป็นตัวแทนหมู่บ้านชนบทที่ทางไกลความเจริญในบริเวณอื่น ๆ ของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี เช่น การขาดแคลนน้ำ ไฟฟ้า และถนน การคมนาคมไม่สะดวกนัก เช่น ในฤดูฝน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำเภอยากจนในเขตภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งมีลักษณะคล้ายหมู่บ้านในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่มีปัญหารุนแรงกระจายเป็นจุด ๆ อันมีข้อมูลน้อยมาก เพราะไม่มีใครมีผู้ใดสนใจที่จะทำการศึกษาริวิจัยมากนัก

ประการที่สาม อำเภอโกรกพระเป็นอำเภอที่มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน ซึ่งเป็นเส้นทางหรือแหล่งแพร่กระจายเชื้อโรคทางน้ำได้เป็นอย่างดี อันเป็นลักษณะที่พึงประสงค์และสอดคล้องกับหัวข้อเรื่องที่ต้องการศึกษา

ประการที่สี่ ลักษณะของประชาชนในอำเภอโกรกพระมีแนวโน้มที่จะพัฒนาตนเอง ซึ่งทำให้เฝ้าสนใจที่จะศึกษาหาข้อมูลมาก กล่าวคือ กรมพัฒนาชุมชนเพิ่งเปิดอำเภอโกรกพระเป็นเขตพัฒนาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ แต่ชาวบ้านเองก็ได้ร่วมกันจัดทำโครงการพัฒนาท้องถิ่นทุกตำบลมาเป็นเวลานานแล้วตั้งแต่ก่อนเปิดเป็นเขตพัฒนา เช่น ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ชาวบ้านร่วมกันจัดให้มีโครงการต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น ได้แก่ โครงการจัดให้น้ำสะอาด โครงการปรับปรุงซ่อมแซมถนน

^๑ "พื้นที่ชนบทยากจนในภาคเหนือตอนล่าง", วารสารเศรษฐกิจและสังคม ๘ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔) : ๘.

โครงการชลประทานราษฎร โครงการทำนา ๒ ครั้งและโครงการส่งเสริมอาชีพ^๑ ภายหลังจากการ
 นี้ออกผลการพัฒนาและแสดงให้เห็นว่าครูในฐานะผู้นำและทรัพยากรในห้องถิ่นน่าจะมีบทบาทในการ
 แนะนำ ชักจูงใจและให้ความร่วมมือกับชาวบ้านในการที่จะพัฒนาชุมชนบ้าง

ประการสุดท้าย ตามแผนพัฒนาของอำเภอโกกพระนั้นทางอำเภอก็มีนโยบายที่จะแก้ไข
 ปัญหาการเก็บขยะมูลฝอย โดยสอดคล้องกับโครงการของกระทรวงสาธารณสุขในจังหวัดนครสวรรค์
 ที่มุ่งจะเผยแพร่ความรู้พื้นฐานด้านสาธารณสุขเกี่ยวกับการอนามัย สุวมราคาและทำการกำจัดขยะมูลฝอย
 ควบคู่กัน^๒

ฉะนั้นการที่ขาดบทบาทของครูในการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องการรักษาความสะอาดในอำเภอ
 โกกพระ จังหวัดนครสวรรค์นั้น นอกจากจะได้ข้อมูลสำหรับการพัฒนาสุขภาพอนามัยในห้องถิ่นแล้ว
 ยังอาจจะเป็นประโยชน์แก่รัฐในการวางแผนดำเนินงานการเผยแพร่วรรณคดีสื่อประเภทต่าง ๆ
 เพื่อการพัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ ในอนาคตด้วย ดังที่ปรีชา เวสารัตถ์ ได้กล่าวถึงนโยบายและ
 ยุทธวิธีในการพัฒนาชนบทไว้ว่า การรับทราบข้อมูลพื้นฐานของแต่ละแห่งและการทราบความต้องการ
 ของคนในแต่ละท้องถิ่น จึงนับเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งในการให้ข้อมูลที่เหมาะสมกับการพัฒนาชนบท^๓

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาทัศนคติของครูเกี่ยวกับบทบาทของตนในการเผยแพร่ข่าวสาร เรื่องการรักษา
 ความสะอาดแก่ประชาชน

อำเภอโกกพระ จังหวัดนครสวรรค์, หัวข้อรายงานขอราชการอำเภอโกกพระ
จังหวัดนครสวรรค์ (อัครดาเนา), ไม่มีเลขหน้า.

^๒สำนักงานจังหวัดนครสวรรค์, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจังหวัดนครสวรรค์ในช่วง
พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔, [ม.ป.ป.] , หน้า ๗๐.

^๓ปรีชา เวสารัตถ์, "แนวคิดบางประการในการพิจารณาปัญหาการพัฒนาชนบทไทย,"
วารสารการวิจัยสภาวะแวดล้อมเพื่อการพัฒนาชนบท ๒ (ฉบับที่ ๑ ๒๕๒๔) : ๑๗.

๖. เพื่อทราบปริมาณของครูที่มึบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสาร เรื่องการรักษาความสะอาดแก่ประชาชนในอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์

๗. เพื่อศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้ครูมีบทบาทที่ไม่เท่ากันในการเผยแพร่ข่าวสาร เรื่องการรักษาความสะอาดแก่ประชาชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้ทราบว่าครูในอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์มีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสาร เรื่องการรักษาความสะอาดหรือไม่และอย่างไร

๒. ความผลการศึกษารายช่วยกระตุ้นให้ครูได้ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนได้อย่างกว้างขวางขึ้น

๓. ผลการศึกษาจะเป็นแนวทางแก่การวางแผนและการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาการสาธารณสุขเรื่องอื่น ๆ ที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น การวางแผนครอบครัวและโภชนาการ

๔. เพื่อประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติงานในระดับท้องถิ่นในการเลือกใช้สื่อเพื่อเผยแพร่ข่าวสารด้านการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๕. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าด้านนิเทศศาสตร์พัฒนาการต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

๑. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาบทบาทของครูในการเผยแพร่ข่าวสาร เรื่องการรักษาความสะอาดให้แก่ประชาชนในอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ระหว่างวันที่ ๖ มิถุนายน - ๙ กรกฎาคม ๒๕๒๔ เป็นระยะเวลา ๑ เดือน เพื่อศึกษาสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏในชุมชนนั้น

๒. ผู้ศึกษาได้ส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ไปยังครูทุกคนที่ทำการสอนอยู่ในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ทุกตำบลในอำเภอโกรกพระ ซึ่งมีจำนวนประชากรที่ศึกษาทั้งสิ้น ๒๒๐ คน

๓. ตัวแปรที่นำมาศึกษาในครั้งนี้นับดังต่อไปนี้คือ

๓.๑ ตัวแปรอิสระ ได้แก่ เพศ อายุ วิชาที่สอน การใช้สื่อมวลชนและทัศนคติ;

๓.๒ ตัวแปรตาม ได้แก่ บทบาทในการเผยแพร่ข่าวสาร เรื่องการรักษาความ

สะอาดแก่ประชาชน

สมมติฐานที่ใช้ในการวิจัย

๑. ครูหญิงมีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องการรักษาความสะอาดแก่ประชาชนมากกว่าครูชาย
๒. ครูที่สูงอายุมีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องการรักษาความสะอาดแก่ประชาชนมากกว่าครูที่มีอายุน้อย
๓. ครูที่สอนวิชาค่านิยมศึกษามีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องการรักษาความสะอาดแก่ประชาชนมากกว่าครูที่ไม่ได้สอนวิชาค่านิยมศึกษา
๔. ครูที่ใช้สื่อมวลชนมากมีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องการรักษาความสะอาดแก่ประชาชนมากกว่าครูที่ใช้สื่อมวลชนน้อย
๕. ครูที่มีทัศนคติสนับสนุนการมีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารสูงมีบทบาทมากกว่าครูที่มีทัศนคติสนับสนุนการมีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารต่ำ

นิยามศัพท์

ประชาชน	หมายถึง	ผู้ที่บ้านเรือนอยู่ในอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์
ครู	หมายถึง	ผู้ที่ทำการสอนอยู่ในโรงเรียนทุกแห่งทั้งโรงเรียนรัฐบาลและราษฎร์ในอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์
ครูที่สูงอายุ	หมายถึง	ครูในอำเภอโกรกพระที่มีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป
ครูที่มีอายุน้อย	หมายถึง	ครูในอำเภอโกรกพระที่มีอายุต่ำกว่า ๕๐ ปี
ครูที่สอนวิชาค่านิยมศึกษา	หมายถึง	ครูที่สอนวิชาสุขศึกษาและ/หรือวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต
การรักษาความสะอาด	หมายถึง	การรักษาความสะอาดของบุคคลและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสะอาดของร่างกาย อาหาร น้ำ ส้วม บ้านเรือนที่อยู่อาศัยและชุมชน
ปัจจัยต่าง ๆ	ในที่นี้หมายถึง	เพศ อายุ วิชาที่สอน การใช้สื่อมวลชนและทัศนคติ
การใช้วิทยุมาก	หมายถึง	การฟังวิทยุ ๒-๓ วันครั้งหนึ่ง ทุกวัน หรือเกือบทุกวัน
การใช้วิทยุน้อย	หมายถึง	การไม่เคยฟังวิทยุหรือนาน ๆ ครั้ง

- การใช้โทรทัศน์มาก หมายถึง การดูโทรทัศน์สัปดาห์ละ ๒-๓ ครั้ง หรือทุกวัน
- การใช้โทรทัศน์น้อย หมายถึง การไม่เคยดูโทรทัศน์ ๑-๓ ครั้ง หรือดูเฉพาะรายการพิเศษ บางครั้ง
- การใช้ภาพยนตร์มาก หมายถึง การไปดูภาพยนตร์ในอำเภอเมืองสัปดาห์ละ ๑-๒ ครั้ง หรือเดือนละ ๑-๒ ครั้ง
- การใช้ภาพยนตร์น้อย หมายถึง การไม่เคยไปดูภาพยนตร์ในอำเภอเมือง การไปดูภาพยนตร์ ๓ หรือ ๔ ครั้งใน ๑ ปี หรือการดูภาพยนตร์น้อยกว่า ๓ ครั้งใน ๑ ปี
- การใช้หนังสือพิมพ์มาก หมายถึง การอ่านหนังสือพิมพ์สัปดาห์ละ ๒-๓ ครั้ง หรือเกือบทุกวันหรืออ่านทุกวัน
- การใช้หนังสือพิมพ์น้อย หมายถึง การไม่เคยอ่านหนังสือพิมพ์ อ่านนาน ๆ ครั้ง สัปดาห์ละครั้ง หรือเมื่อมีโอกาส
- การใช้นิตยสารหรือวารสารมาก หมายถึง การอ่านหนังสือนิตยสารหรือวารสารเมื่อสองสัปดาห์แล้วมา
- การใช้นิตยสารหรือวารสารน้อย หมายถึง การไม่ได้อ่านนิตยสารหรือวารสารเมื่อสองสัปดาห์แล้วมา
- การใช้หนังสือเล่มมาก หมายถึง การอ่านหนังสือเล่มเมื่อสองเดือนที่ผ่านมา
- การใช้หนังสือเล่มน้อย หมายถึง การไม่ได้อ่านหนังสือเล่มเมื่อสองเดือนที่ผ่านมา
- การใช้สื่อมวลชนมาก หมายถึง ผลรวมของควมถี่ในการใช้วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ นิตยสารหรือวารสารและหนังสือเล่มที่มีคะแนนตั้งแต่ ๗ คะแนนขึ้นไป
- การใช้สื่อมวลชนน้อย หมายถึง ผลรวมของควมถี่ในการใช้วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ นิตยสารหรือวารสารและหนังสือเล่มที่มีคะแนนน้อยกว่า ๗ คะแนน

ทัศนคติสนับสนุนการมีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสารสูง หมายถึง การคิดว่าควรอย่างยิ่งที่จะมีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสาร

ทัศนคติที่สนับสนุนการมีบทบาทในการเผยแพร่ข่าวสาร คำ หมายถึง

บทบาทในการเผยแพร่ข่าวสาร เรื่องการรักษาความสะอาด หมายถึง

ให้ความรู้หรือคำแนะนำ
เกี่ยวกับการรักษาความ
สะอาดแก่ประชาชนในท้องถิ่น
การคิดวิเคราะห์หรือไม่ควร
มีบทบาทในการเผยแพร่ข่าว
สาร ให้ความรู้หรือคำแนะนำ
เกี่ยวกับการรักษาความ
สะอาดแก่ประชาชนใน
ท้องถิ่น

การบอก การให้คำปรึกษา
การแนะนำและการชี้แจง
เรื่องการรักษาความสะอาด
แก่ประชาชนในอำเภอโกรก
พระ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย